

Μάθημα: Νεοελληνική Γλώσσα

Β΄ Γυμνασίου

Τίτλος:

Ορίζοντας: σύνταξη ενός μικρού θεματικού λεξικού

ΜΑΡΙΑ ΑΛΕΞΙΟΥ

ΚΕΝΤΡΟ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ, ΕΡΕΥΝΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ

Θεσσαλονίκη 2015

ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ ΕΡΓΟΥ

ΦΟΡΕΑΣ ΥΛΟΠΟΙΗΣΗΣ: ΚΕΝΤΡΟ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ

<http://www.greeklanguage.gr>

Καραμαούνα 1 – Πλατεία Σκρα

Τ.Κ. 55 132

Καλαμαριά, Θεσσαλονίκη

Τηλ. 2313331501

e-mail: centre@komvos.edu.gr

ΚΕΝΤΡΟ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ

Υπουργείο Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων

Β' Γυμνασίου

«Ορίζοντας: σύνταξη ενός μικρού θεματικού λεξικού»

1. ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ

Τίτλος

Ορίζοντας: σύνταξη ενός μικρού θεματικού λεξικού

Δημιουργός

Μαρία Αλεξίου

Τάξη

Β΄ Γυμνασίου

Διδακτικό αντικείμενο

Νεοελληνική Γλώσσα

Διδακτική ενότητα

ενότητες [4](#) και [9](#)

Χρονική διάρκεια

6 διδακτικές ώρες (κατά προσέγγιση, βλ. και [Άλλες εκδοχές](#))

Χώρος

Εντός σχολείου: αίθουσα διδασκαλίας, εργαστήριο Πληροφορικής

Τεχνολογικά εργαλεία

υπολογιστές, προαιρετικά προβολικό μηχάνημα (προτζέκτορας) ή διαδραστικός πίνακας

Ηλεκτρονικά περιβάλλοντα

[Ψηφιακό Αρχείο Γεωργακά](#) (στο εξής: ΨΑΓ), [ηλεκτρονικά λεξικά](#) της [Πύλης για την Ελληνική Γλώσσα](#), [Ψηφιακό Σχολείο](#) (αν αξιοποιηθεί η ψηφιακή μορφή των σχολικών βιβλίων), [Μικρό Λεξικό Γλωσσολογικών Όρων](#) και (προαιρετικά) [Λεξικά για το Δημοτικό](#) των [Ψηφίδων για την ελληνική γλώσσα και τη γλωσσική εκπαίδευση](#), wiki ή ιστολόγιο τάξης (επίσης προαιρετικά).

Προϋποθέσεις υλοποίησης για εκπαιδευτικό και μαθητές/τριες:

Ο/ Η εκπαιδευτικός θα πρέπει να είναι σε θέση να αντιμετωπίσει την ύλη μη γραμμικά, καθώς η δραστηριότητα συνδυάζει στοιχεία από δύο διαφορετικές ενότητες. Επίσης, πρέπει να είναι εξοικειωμένος/η με:

- τις ΤΠΕ και τη χρήση του εργαστηρίου Πληροφορικής·
- το περιβάλλον και τις δυνατότητες αναζήτησης του [ΨΑΓ](#)·

- τα [ηλεκτρονικά λεξικά](#) της [Πύλης για την Ελληνική Γλώσσα](#) και το [Ερμηνευτικό Λεξικό Νέας Ελληνικής Α΄, Β΄, Γ΄ Γυμνασίου](#) (αν χρησιμοποιηθεί το ψηφιακό βιβλίο, τότε είναι απαραίτητη και η εξοικείωση με το περιβάλλον του [Ψηφιακού Σχολείου](#) και συγκεκριμένα των [διαδραστικών σχολικών βιβλίων](#)).
- το [Μικρό Λεξικό Γλωσσολογικών Όρων](#) που φιλοξενείται στις [Ψηφίδες για την ελληνική γλώσσα και τη γλωσσική εκπαίδευση](#).
- τα [Λεξικά για το Δημοτικό](#), περιβάλλον που επίσης φιλοξενείται στις [Ψηφίδες για την ελληνική γλώσσα και τη γλωσσική εκπαίδευση](#), αν αποφασιστεί να συνταχθούν ηλεκτρονικά τα λήμματα σε κάποια από τις φόρμες δημιουργίας λημμάτων του περιβάλλοντος. Τα λεξικά του περιβάλλοντος αυτού μπορούν επίσης να αξιοποιηθούν στο πλαίσιο της μελέτης της δομής των λημμάτων.
- εργαλεία δημιουργίας wiki ή ιστολογίου, αν αποφασιστεί τα παιδιά να επεξεργάζονται και να αναρτούν τα λήμματα που δημιουργούν σε ένα τέτοιο περιβάλλον συνεργατικής γραφής.
- την εφαρμογή της ομαδοσυνεργατικής μεθόδου διδασκαλίας.

Οι μαθητές και οι μαθήτριες είναι σκόπιμο:

- να διαθέτουν τις βασικές δεξιότητες σχετικά με τη χρήση του ηλεκτρονικού υπολογιστή (π.χ. πλοήγηση στο διαδίκτυο).
- να έχουν εμπλακεί νωρίτερα σε συνεργατικές δραστηριότητες και να έχουν αποκτήσει μια σχετική εμπειρία συλλογικού τρόπου εργασίας.

Άλλες προϋποθέσεις:

- Το σχολείο να διαθέτει εργαστήριο Πληροφορικής με υπολογιστές συνδεδεμένους στο διαδίκτυο και, ιδανικά, υπολογιστή συνδεδεμένο με βιντεοπροβολέα ή διαδραστικό πίνακα για την επίδειξη του [ΨΑΓ](#) και την παρουσίαση των εργασιών στην ολομέλεια. Εναλλακτικά, η εργασία σε ομάδες επιτρέπει και την υλοποίηση της δραστηριότητας με τη χρήση ενός μικρού αριθμού φορητών υπολογιστών που θα μπορούν να συνδεθούν στο διαδίκτυο.

- Να δίνεται η δυνατότητα συνεργασίας με τον καθηγητή της Πληροφορικής σε περίπτωση που προκύψουν προβλήματα τεχνικής φύσεως.

2. ΣΥΝΤΟΜΗ ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ (ΠΕΡΙΛΗΨΗ)

Πρόκειται για λεξικογραφική δραστηριότητα. Προκειμένου οι μαθητές και οι μαθήτριες της Β΄ Γυμνασίου να γράψουν ένα κείμενο για τη σχολική εφημερίδα με θέμα τα προβλήματα του σχολείου τους ([ενότητα 4](#)), συντάσσουν ένα μικρό θεματικό λεξικό όρων που αφορούν την εκπαίδευση. Διαβάζουν για την ποικιλία των λεξικών που υπάρχουν, για τη δομή των λημμάτων και για τους επιστημονικούς κλάδους της λεξικολογίας και της λεξικογραφίας στο [Μικρό Λεξικό Γλωσσολογικών Όρων](#) και εξετάζουν έναν πίνακα με τα στοιχεία που μπορούμε να βρούμε στα λήμματα των λεξικών στην ενότητα [9Α](#) του σχολικού τους βιβλίου. Μελετούν τη δομή των λημμάτων ηλεκτρονικών λεξικών και του σχολικού τους λεξικού, καθώς και λήμματα λεξικών που περιλαμβάνονται στην υποενότητα [9Α](#) του σχολικού τους βιβλίου, και παίρνουν αποφάσεις για τη δομή των λημμάτων που θα συντάξουν. Αφού αποφασίσουν τι είδους δομή θα έχουν τα λήμματα αυτά, μελετούν τη δομή του ορισμού που παρουσιάζεται στην υποενότητα [9Β](#) του σχολικού τους βιβλίου. Στη συνέχεια, αναζητούν στο [ΨΑΓ](#) παραδείγματα χρήσης των όρων που θα λημματογραφήσουν και συντάσσουν τα λήμματα, αξιοποιώντας αν θέλουν κάποια από τις φόρμες σύνταξης λημμάτων του περιβάλλοντος [Λεξικά για το Δημοτικό](#) ή χρησιμοποιώντας ένα διαφορετικό περιβάλλον για τη δημοσίευση των εργασιών τους.

3. ΣΤΟΧΟΙ – ΣΚΕΠΤΙΚΟ

Η δραστηριότητα είναι προορισμένη να ενταχτεί από τον/ την εκπαιδευτικό σε μια ευρύτερη ακολουθία διδακτικών συμβάντων που οδηγεί στην παραγωγή κειμένων. Το σκεπτικό της βασίζεται στην υπόθεση ότι οι μαθητές και οι μαθήτριες θα χρησιμοποιήσουν πιο αποτελεσματικά το θεματικό λεξιλόγιο αν το έχουν διερευνήσει δημιουργώντας ένα θεματικό λεξικό, παρά αν τους δοθούν λεξιλογικοί κατάλογοι ή αν παραπεμφθούν εξ αρχής σε λεξικά, αποπλαισιωμένα από τον στόχο που είναι η παραγωγή κειμένων.

Επιπλέον, η μελέτη της δομής των λημμάτων σε μια ποικιλία λεξικών βοηθάει τα παιδιά να συνειδητοποιήσουν ότι δεν είναι όλα τα λεξικά ίδια και ότι ανάλογα με τις

ανάγκες τους πρέπει να χρησιμοποιούν διαφορετικά λεξικά. Τη διαπίστωση αυτή ενισχύει η μελέτη των λημμάτων *Λεξικό*, *Λήμμα* και *Λεξικολογία* στο [Μικρό Λεξικό Γλωσσολογικών Όρων](#). Η διερεύνηση της χρήσης των όρων στα μικροκείμενα του [ΨΑΓ](#) εφοδιάζει τους μαθητές και τις μαθήτριες με υλικό για τη σημασία/ τις σημασίες του εκάστοτε όρου και με παραδείγματα χρήσης που θα αξιοποιήσουν στη σύνταξη των λημμάτων, ώστε στη συνέχεια να χρησιμοποιήσουν κάποια από αυτά τα παραδείγματα στα κείμενα που θα παραγάγουν.

Η πρόταση για χρήση των εργαλείων ενός περιβάλλοντος που απευθύνεται στο Δημοτικό, του [Λεξικά για το Δημοτικό](#), δεν θα πρέπει να ξενίσει τους/ τις εκπαιδευτικούς και τα παιδιά: τα λεξικά του Δημοτικού είναι επίσης λεξικά, τα λήμματα των οποίων έχουν συγκεκριμένη και σταθερή δομή, ενώ τα εργαλεία δημιουργίας λημμάτων που παρέχει το περιβάλλον είναι τα μοναδικά που υπάρχουν αυτήν τη στιγμή στους ψηφιακούς πόρους για τη Νεοελληνική Γλώσσα και δεν τίθεται περιορισμός στη βαθμίδα για την οποία μπορούν να αξιοποιηθούν.

Τέλος, η μελέτη της οργάνωσης του ορισμού είναι απαραίτητη προϋπόθεση για την υλοποίηση της δραστηριότητας, γιατί ο ορισμός αποτελεί βασικό συστατικό των λεξικογραφικών λημμάτων.

Με βάση το παραπάνω σκεπτικό, οι στόχοι της δραστηριότητας είναι οι εξής:

A. Γνώσεις για τον κόσμο και στάσεις, αξίες, πεποιθήσεις

Οι μαθητές/τριες επιδιώκεται:

1. να παρατηρούν, να ερευνούν, να αξιολογούν, να κρίνουν, να αναλύουν, να συνθέτουν, να ανακαλύπτουν·
2. να είναι σε θέση να εργάζονται ισότιμα μέσω της ομαδοσυνεργατικής μεθόδου ανταλλάσσοντας πληροφορίες, για να ανταποκριθούν στις απαιτήσεις των γνωστικών τους αναγκών και να αλληλοσυμπληρώνουν τις ελλείψεις τους·
3. να κατανοήσουν ότι στον σύγχρονο κόσμο κυρίαρχος τρόπος μάθησης είναι ο διερευνητικός, ώστε να είναι σε θέση να λειτουργούν ως ερευνητές και ερευνήτριες και να αποκτούν πρόσβαση σε πρακτικές γραμματισμού εκτός σχολείου.

Β. Γνώσεις για τη γλώσσα

Οι μαθητές/τριες επιδιώκεται:

1. να αντιμετωπίζουν τη μορφολογική ποικιλότητα των λέξεων σε συνδυασμό με τα συμφραζόμενα στα οποία εμφανίζεται και να την αξιοποιούν ανάλογα με το επικοινωνιακό πλαίσιο·
2. να κατανοήσουν το κειμενικό είδος του λεξικού μέσα από τη διερεύνηση και τη σύνταξη λεξικογραφικών λημμάτων·
3. να κατανοήσουν τον ορισμό και τη λειτουργία του στη λεξικογραφική πρακτική·
4. να μάθουν να αντιμετωπίζουν τα λεξικά ως εργαλείο χρήσιμο στη διαδικασία παραγωγής κειμένων.

Γ. Γραμματισμοί

Οι μαθητές/τριες επιδιώκεται:

1. να εξοικειωθούν με τη στοχευμένη αξιοποίηση ψηφιακών περιβαλλόντων προκειμένου να αντιμετωπίζουν τις γνωστικές τους ανάγκες (σχολικός ψηφιακός γραμματισμός)·
2. να αξιοποιούν κριτικά την πληροφορία και να τη συνθέτουν δημιουργικά (κριτικός γραμματισμός)·
3. να αποκτήσουν κριτική λεξικογραφική επίγνωση, αντιλαμβανόμενοι/ες ότι τα λεξικά και γενικότερα τα βιβλία αναφοράς δεν είναι ουδέτερα, αλλά αντανακλούν τη φιλοσοφία των ομάδων σύνταξής τους.

4. ΛΕΠΤΟΜΕΡΗΣ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΗΣ ΠΡΟΤΑΣΗΣ

Αφόρμηση για τη δραστηριότητα αποτελεί η επέκταση της άσκησης 1 και η άσκηση 2 της [υποενότητας 4Δ](#) (σελ. 70, τίτλος ενότητας: «Το σχολείο στο χρόνο» τίτλος υποενότητας 4Δ: «Λεξιλόγιο»):

1. Συνδυάστε τα ουσιαστικά από τα προηγούμενα κείμενα: *εκπαίδευση, καθηγητής, σχολείο, μαθητής, διευθυντής* με κάθε ομάδα επιθέτων/ μετοχών:

<i>εκπαίδευση</i> •	• αυστηρός • καταρτισμένος • επιεικής
<i>καθηγητής</i> •	• επιμελής • δημιουργικός • προσεκτικός
<i>σχολείο</i> •	• προσχολική • γενική • επαγγελματική
<i>μαθητής</i> •	• δυναμικός • τυπικός • σχολαστικός
<i>διευθυντής</i> •	• ημερήσιο • δημόσιο • πειραματικό

Μπορείτε να βρείτε κι εσείς άλλα επίθετα που να ταιριάζουν με αυτά τα ουσιαστικά;

2. Επιλέξτε από τα εισαγωγικά κείμενα ρήματα και ουσιαστικά που αναφέρονται στο σχολείο και στην εκπαίδευση γενικότερα. • Στη συνέχεια αξιοποιήστε ορισμένες απ' αυτές τις λέξεις στη δραστηριότητα παραγωγής λόγου που θα σας δοθεί παρακάτω και θα σας ζητήσει να παρουσιάσετε προτάσεις για τη βελτίωση-αλλαγή του σχολείου σας.

Κείμενο	Ρήματα	Ουσιαστικά
1		
2		
3		
4		

Η δραστηριότητα παραγωγής λόγου στην οποία αναφέρεται η άσκηση 2 βρίσκεται στην υποενότητα [4Ε](#) (σελ. 71, τίτλος υποενότητας: «Δραστηριότητες παραγωγής λόγου») και είναι η εξής:

3. Για τη μαθητική εφημερίδα που θα εκδώσετε στην επόμενη διαθεματική εργασία σας ζητούν να γράψετε ένα σύντομο άρθρο (2-3 παραγράφους) στο οποίο θα παρουσιάζετε τα προβλήματα του σχολείου σας και στη συνέχεια τις προτάσεις σας για τη βελτίωσή του στο άμεσο μέλλον.

Τα στοιχεία που μας ενδιαφέρουν από τις δύο λεξιλογικές ασκήσεις της υποενότητας 4Δ είναι ο συνδυασμός ουσιαστικών που αφορούν την εκπαίδευση με επίθετα (άσκηση 1) και η αναζήτηση θεματικού λεξιλογίου (άσκηση 2) με στόχο την παραγωγή λόγου.

Α΄ Φάση: αφόρμηση - στοχοθέτηση

1^η διδακτική ώρα (σχολική αίθουσα)

Ο/ Η εκπαιδευτικός ζητά από τα παιδιά να αναζητήσουν στα εισαγωγικά κείμενα της ενότητας ουσιαστικά που αναφέρονται στο σχολείο και την εκπαίδευση, να κάνουν λουπόν τη μισή άσκηση 2 από την υποενότητα του λεξιλογίου. Θα συλλεγεί μια σειρά ουσιαστικών, ανάμεσα στα οποία θα βρίσκονται και τα εξής: *εκπαίδευση, παιδεία, εκπαιδευτικός, καθηγητής, δάσκαλος, μάθημα, μαθητής, σχολείο*.

Στη συνέχεια, γίνεται μια σύντομη συζήτηση σχετικά με τη σημασία των όρων αυτών και πιθανόν σε ορισμένες περιπτώσεις τα παιδιά να δυσκολευτούν να πουν τι σημαίνει π.χ. *παιδεία*, ενώ σε άλλες περιπτώσεις να ανακαλύψουν ότι μια λέξη μπορεί να έχει περισσότερες σημασίες, π.χ. *σχολείο*= 'εκπαίδευση' και *σχολείο*= 'το κτίριο στο οποίο γίνονται τα μαθήματα'. Όταν τα παιδιά δυσκολεύονται να ορίσουν μια λέξη, ο/ η εκπαιδευτικός μπορεί να τα ενθαρρύνει να σχηματίσουν φράσεις με τη λέξη αυτή και να τους ζητήσει να εκτιμήσουν αν αυτή η τεχνική των παραδειγμάτων τα βοηθάει να πουν τι σημαίνει. Λογικά, τα παιδιά θα σχολιάσουν ότι τα παραδείγματα τα βοηθούν να ορίσουν τη λέξη πιο αποτελεσματικά.

Ο/ Η εκπαιδευτικός προτείνει στα παιδιά να δημιουργήσουν ένα μικρό λεξικό με τους όρους αυτούς, στο οποίο θα καταγράψουν τη σημασία ή τις σημασίες τους και θα τις τεκμηριώσουν με παραδείγματα χρήσης. Απώτερος στόχος της δραστηριότητας αυτής είναι να χρησιμοποιήσουν το λεξιλόγιο αυτό για να γράψουν ένα σύντομο άρθρο για τη σχολική εφημερίδα στο οποίο να παρουσιάζουν τα προβλήματα του σχολείου τους και να προτείνουν λύσεις γι' αυτά (όπως προτείνει η άσκηση 2 του λεξιλογίου και η άσκηση 3 του *Διαβάζω και γράφω* της υποενότητας [4Ε](#)).

Στο σημείο αυτό ο/ η εκπαιδευτικός είναι σκόπιμο να χωρίσει τα παιδιά σε ομάδες και να αναθέσει στην καθεμιά τις λέξεις για τις οποίες θα συντάξουν λήμματα. Όπως είναι δομημένη η πρόταση, προβλέπεται η δημιουργία συνολικά τεσσάρων ομάδων, οι τρεις από τις οποίες θα πραγματευτούν από δύο λήμματα (*εκπαίδευση – παιδεία, καθηγητής – δάσκαλος, μαθητής – μάθημα*) συν ένα κοινό για όλες τις ομάδες (*σχολείο*), ενώ η μία ομάδα θα ασχοληθεί μόνο με το λήμμα *εκπαιδευτικός* γιατί είναι και ουσιαστικό και

επίθετο, άρα θα δημιουργήσει και αυτή δύο λήμματα συν το κοινό λήμμα. Ο/ Η εκπαιδευτικός θα εξηγήσει στα παιδιά ότι θα συντάξουν αυτά τα λήμματα και θα δημιουργήσουν το λεξικό τους αντλώντας υλικό από ένα συγκεκριμένο περιβάλλον (το [ΨΑΓ](#)).

Στις ομάδες τίθεται το ερώτημα: πώς θα είναι αυτό το λεξικό; Ένα λεξικό απαρτίζεται από λήμματα. Πώς είναι τα λήμματα αυτά; Τι δομή έχουν; Τι περιλαμβάνουν; Τα ερωτήματα αυτά δεν θα απαντηθούν ολοκληρωτικά σε αυτήν την ώρα. Χρησιμεύουν ως τροφή για προβληματισμό και ως σύνδεση με την επόμενη φάση, της μελέτης λημμάτων και της συνειδητοποίησης της ποικιλότητας των λεξικών.

Β' Φάση: μελέτη λημμάτων – αποφάσεις για τη μορφή των λημμάτων

Εισαγωγικός προβληματισμός για τον/ την εκπαιδευτικό

Οι ομάδες θα μελετήσουν λήμματα από μια ποικιλία λεξικών και θα βρουν ποιες πληροφορίες παρέχει και πώς δομείται το καθένα· θα κάνουν λοιπόν μια μικρή λεξικολογική έρευνα και στη συνέχεια θα αποφασίσουν ποια μορφή θα έχουν τα λήμματα στο μικρό λεξικό που θα δημιουργήσουν. Είναι πιο πρακτικό οι αποφάσεις να ληφθούν αρχικά σε επίπεδο ομάδας και στη συνέχεια οι ομάδες να συζητήσουν μεταξύ τους για να καταλήξουν στην τελική δομή.

Ένα ζήτημα που θα απασχολήσει τον/ την εκπαιδευτικό πιθανόν να είναι **πόσα και ποια λήμματα να μελετήσουν τα παιδιά ως παραδείγματα**. Αφού στόχος της διερεύνησης είναι να πάρουν τα παιδιά μια ιδέα για τη δομή των λημμάτων σε κάθε λεξικό, ένα ενδεικτικό λήμμα από κάθε λεξικό αρκεί. Αφού θα συντάξουν λήμματα για ουσιαστικά (και ένα επίθετο), καλό είναι το λήμμα αυτό να είναι ουσιαστικό. Αφού τα λήμματα που θα συνταχτούν θα αφορούν το θεματικό λεξιλόγιο της εκπαίδευσης, θα ήταν σκόπιμο το λήμμα να ανήκει στο λεξιλόγιο αυτό, αλλά να μην είναι ένα από τα λήμματα που θα κληθούν να συντάξουν τα παιδιά. Κατάλληλη γι' αυτόν τον σκοπό είναι η λέξη *αγωγή*, η οποία συγκεντρώνει τα παραπάνω χαρακτηριστικά, υπάρχει σε όλα τα λεξικά που θα μελετηθούν, αλλά διαθέτει ένα επιπλέον πλεονέκτημα: αρχίζει από *α*, άρα μπορούμε να τη βρούμε και στο [Ελληνο-αγγλικό Λεξικό Γεωργακά](#), από το οποίο έχει εκδοθεί και στην έντυπη και στην ηλεκτρονική μορφή μόνο το γράμμα Α.

Τα λήμματα των λεξικών που παρουσιάζονται στην υποενότητα [9Δ](#) (σελ. 143-146, τίτλος υποενότητας: «Χρήση λεξικών») παρουσιάζουν παραδείγματα του λήμματος *ήλιος* από ποικίλα λεξικά. Το γεγονός ότι στις περιπτώσεις αυτές το λήμμα είναι διαφορετικό από την *αγωγή* που θα μελετηθεί στα υπόλοιπα λεξικά δεν θα πρέπει να θεωρηθεί πρόβλημα, αφού στόχος της διερεύνησης είναι να μελετηθεί η δομή και ο τύπος πληροφοριών που παρέχει κάθε λεξικό και όχι το περιεχόμενο του λήμματος καθαυτό. Επίσης, ο *ήλιος* περιλαμβάνεται ως λήμμα και στο [Λεξικό Α'-Γ' Δημοτικού](#), ενώ η *αγωγή* όχι, οπότε αυτή η ανακολουθία βολεύει και από την άποψη της ευκαιρίας που δίνεται για τη διερεύνηση ενός ακόμη λεξικού. Αν θέλουμε, μπορεί ολόκληρη η μελέτη να βασιστεί στο λήμμα *ήλιος*, αλλά τότε δεν θα διερευνηθεί το [Ελληνο-αγγλικό Λεξικό Γεωργακά](#) και το [Λεξικό Δ'-Στ' Δημοτικού](#), που δεν διαθέτουν το λήμμα αυτό.

Ένα άλλο ζήτημα που πιθανόν να απασχολήσει τον/ την εκπαιδευτικό, συνδέεται στενά με το προηγούμενο και πιθανόν να προηγηθεί του προβληματισμού για το πλήθος των λημμάτων που θα μελετηθούν είναι **πόσα λεξικά θα ήταν σκόπιμο να μελετήσουν τα παιδιά**. Στόχος της διερεύνησης είναι να μελετηθεί ποιες πληροφορίες μπορεί να παρέχει ένα λήμμα λεξικού, οπότε όσο μεγαλύτερο είναι το δείγμα, τόσο περισσότερα στοιχεία θα συγκεντρώσουν τα παιδιά και τόσο πιο σαφή θα είναι τα συμπεράσματά τους σχετικά με τα σταθερά χαρακτηριστικά ενός λήμματος. Τα λεξικά της νεοελληνικής στα οποία μπορεί να βρει κανείς στο διαδίκτυο είναι αυτήν τη στιγμή τα εξής:

Σχολικά:

- *Εικονογραφημένο Λεξικό Α', Β', Γ' Δημοτικού* (ως [html βιβλίο](#) στο [Ψηφιακό Σχολείο](#) ή ως ηλεκτρονικό λεξικό με δυνατότητες σύνθετης αναζήτησης στο περιβάλλον [Λεξικά για το Δημοτικό](#)).
- *Ορθογραφικό-Ερμηνευτικό Λεξικό Δ', Ε', Στ' Δημοτικού* (ως [html βιβλίο](#) στο [Ψηφιακό Σχολείο](#) ή ως ηλεκτρονικό λεξικό με δυνατότητες σύνθετης αναζήτησης στο περιβάλλον [Λεξικά για το Δημοτικό](#)).
- *Ερμηνευτικό Λεξικό Νέας Ελληνικής Α', Β', Γ' Γυμνασίου* (ως [html βιβλίο](#) στο [Ψηφιακό Σχολείο](#)).

Ηλεκτρονικά λεξικά της [Πύλης για την Ελληνική Γλώσσα](#) (διαδρομή: Νέα Ελληνική → Εργαλεία → Ηλεκτρονικά λεξικά):

- [Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής \(Τριανταφυλλίδη\)](#)·
- [Ελληνο-αγγλικό Λεξικό \(Γεωργακά\)](#)·
- [Αντίστροφο Λεξικό \(Αναστασιάδη-Συμεωνίδη\)](#): αποτελεί δείγμα λεξικού ενός τύπου που τα παιδιά μάλλον δεν θα έχουν ξανασυναντήσει. Θα συνειδητοποιήσουν ότι δεν έχουν όλα τα λεξικά λήμματα με ερμηνεύματα·

Τα δείγματα λημμάτων στην υποενότητα [9Δ](#) προέρχονται από τα εξής λεξικά:

- Άννα Βακαλοπούλου και Άννα Ιορδανίδου, *Το λεξικό του δημοτικού*, εκδ. Πατάκη, 1998·
- *Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής*, Ίδρυμα Μ. Τριανταφυλλίδη, 1999 (1η ανατύπωση)·
- *Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας*, Κέντρο Λεξικολογίας, Γ. Μπαμπινιώτη, Ιούλιος 1998·
- *Λεξικό Oxford, Greek-English Learner's Dictionary*, D.N. Stavropoulos & A. S. Hornby, Oxford University Press 1977·
- *Αντιλεξικόν ή Ονομαστικόν της Νεοελληνικής Γλώσσας* του Θεολ. Βοσταντζόγλου, 1990 (2η έκδοση).

Εξυπακούεται ότι **μπορεί να επιλεγεί μέρος των προσφερόμενων λεξικών**, αν ο/ η εκπαιδευτικός κρίνει ότι ο αριθμός τους είναι υπερβολικά μεγάλος και ο χρόνος δεν πρόκειται να επαρκέσει για την ολοκλήρωση αυτής της φάσης της δραστηριότητας. Μπορούν επίσης να περιληφθούν στη δραστηριότητα και άλλα λεξικά, όπως το *Χρηστικό Λεξικό της Νεοελληνικής Γλώσσας* της Ακαδημίας Αθηνών.

Σε κάθε περίπτωση, **τα παιδιά θα πρέπει να εστιάσουν** στα εξής: τι είδους πληροφορίες δίνει το κάθε λήμμα, *πώς οργανώνονται* αυτές (ποια μπαίνει πρώτη, ποια στη συνέχεια κλπ.) και τι *μορφή* έχουν (εδώ θα εστιάσουν στις λεξικογραφικές συμβάσεις: π.χ. υπάρχουν συντομογραφίες; πώς δίνονται τα παραδείγματα χρήσης; τι μορφή έχει η βασική λέξη στα παραδείγματα αυτά; υπάρχουν εικονίδια;).

Στην υποενότητα [9Δ](#) υπάρχει πίνακας με πληροφορίες που μπορούμε να βρούμε σε ένα λεξικό:

Τι **μπορώ να βρω** στα λεξικά

Υπάρχουν διάφορα είδη λεξικών, που διαφέρουν ως προς τις γλώσσες που καλύπτουν, την οργάνωση του περιεχομένου τους, τις πληροφορίες που δίνουν για κάθε λέξη κτλ.

Τι πληροφορίες μπορεί να βρει κανείς σε ένα λεξικό;

Ανάλογα με το είδος του λεξικού, μπορεί κανείς να αναζητήσει διάφορες πληροφορίες για κάποια λέξη, όπως:

- ορθογραφία
- σημασία ή σημασίες
- συλλαβισμό
- προφορά
- ετυμολογία
- συνώνυμα
- αντίθετα
- γραμματικές πληροφορίες [μέρος του λόγου, κλίση, σύνταξη]
- χρήση [επίπεδο γλώσσας]
- επιστημονικό τομέα [στο λεξικό του οποίου ανήκει η λέξη]
- παραδείγματα χρήσης
- εκφράσεις, παροιμίες, φράσεις
- μετάφραση σε άλλη γλώσσα

Ο πίνακας αυτός μπορεί να επισημανθεί στα παιδιά πριν από την αναζήτηση στα λεξικά, ώστε να τον έχουν υπόψη όταν σημειώνουν τα χαρακτηριστικά των λημμάτων που μελετούν. Επίσης, πριν από την αναζήτηση τα παιδιά μπορούν να παραπεμφθούν στο [Μικρό Λεξικό Γλωσσολογικών Όρων](#) και στα λήμματα *Λήμμα*, *Λεξικό* και *Λεξικολογία*, ώστε να προχωρήσουν στη διερεύνηση των λημμάτων υποψιασμένα για την ποικιλότητα των λεξικών, τη δομή των λημμάτων και τον δικό τους ρόλο στη δραστηριότητα: σε αυτήν τη φάση θα λειτουργήσουν ως λεξικολόγοι, προκειμένου στην επόμενη να γίνουν λεξικογράφοι.

Η πρόταξη αυτών των πληροφοριών συνεπάγεται μια παραγωγική πορεία αυτής της φάσης της δραστηριότητας. Τα παιδιά στην πορεία της διερεύνησης θα ελέγχουν κατά πόσον οι πληροφορίες αυτές ισχύουν σε όλο το δείγμα που μελέτησαν ή αν διαπιστώνουν αποκλίσεις. Μπορεί βέβαια να γίνει και το αντίστροφο: το [Μικρό Λεξικό Γλωσσολογικών Όρων](#) και οι πληροφορίες του βιβλίου να προσπελαστούν στο τέλος της διερεύνησης, ώστε τα παιδιά να έχουν ήδη καταλήξει επαγωγικά σε κάποια συμπεράσματα και να προχωρήσουν σε διασταύρωση με τις παραπάνω πηγές.

Ο/ Η εκπαιδευτικός πρέπει λοιπόν να πάρει μια σειρά από αποφάσεις πριν προχωρήσει στην υλοποίηση αυτής της φάσης της δραστηριότητας, προσμετρώντας ποικίλους παράγοντες που υπεισέρχονται στον διδακτικό του/ της σχεδιασμό. Πάντως, στην

παρούσα διδακτική πρόταση η διερεύνηση αφορά όλα τα διαθέσιμα λεξικά που απαριθμήθηκαν πιο πάνω και οι πληροφορίες του σχολικού βιβλίου και του [Μικρού Λεξικού Γλωσσολογικών Όρων](#) προηγούνται της διερεύνησης. Η σειρά με την οποία μελετούνται τα λεξικά είναι ενδεικτική.

2^η διδακτική ώρα (εργαστήριο Πληροφορικής)

Ο/ Η εκπαιδευτικός παραπέμπει τα παιδιά στην υποενότητα [9Δ](#) του βιβλίου μαθητή (σελ. 143-146 του έντυπου βιβλίου), προκειμένου τα παιδιά να πάρουν μια ιδέα για τις πληροφορίες που μπορούν να βρουν σε ένα λεξικό. Επίσης, τα παραπέμπει στο [Μικρό Λεξικό Γλωσσολογικών Όρων](#) και στα λήμματα *Λήμμα*, *Λεξικό* και *Λεξικολογία*. Το βήμα αυτό μπορεί να πάρει τη μορφή εργασίας για το σπίτι, αν κριθεί ότι συμπιέζει χρονικά τη φάση της μελέτης των λημμάτων και της λήψης αποφάσεων. Σε αυτήν την περίπτωση, η διδακτική ώρα ξεκινά με τις παρατηρήσεις των μαθητών και των μαθητριών πάνω σε αυτά που διάβασαν.

Στη συνέχεια ο/ η εκπαιδευτικός μοιράζει στις ομάδες ένα κοινό [φύλλο εργασίας](#) στο οποίο θα σημειώσουν τα χαρακτηριστικά των λημμάτων που μελετούν και θα σχολιάσουν ποια από αυτά θεωρούν σκόπιμο να περιλάβουν στο λεξικό τους.

Προκειμένου να μη χάνεται χρόνος με απορίες για τον τρόπο αναζήτησης στα περιβάλλοντα κατά τη διάρκεια της διερεύνησης, είναι σκόπιμο ο/ η εκπαιδευτικός να δείξει από την αρχή στα παιδιά πώς να περιηγούνται στα διαδραστικά σχολικά βιβλία του [Ψηφιακού Σχολείου](#) (αν τα σχολικά βιβλία πρόκειται να προσπελαστούν στην html μορφή τους) και πώς να αναζητούν στα [ηλεκτρονικά λεξικά της Πύλης για την Ελληνική Γλώσσα](#) και στο [Μικρό Λεξικό Γλωσσολογικών Όρων](#). Αν η διερεύνηση περιλάβει και τα [Λεξικά για το Δημοτικό](#), θα πρέπει να δοθούν πληροφορίες για την αναζήτηση και σε αυτό το περιβάλλον. Προσοχή, δεν είναι απαραίτητο ο/ η εκπαιδευτικός να επιδείξει όλες τις σύνθετες δυνατότητες αυτών των περιβαλλόντων. Αρκεί να δείξει στα παιδιά πώς μπαίνουμε στο περιβάλλον και πώς κάνουμε απλή αναζήτηση για το βιβλίο ή το λήμμα που θέλουμε να βρούμε.

Μιας και τα παιδιά θα ανατρέξουν στην υποενότητα [9Δ](#) για να δουν τον πίνακα των πληροφοριών που μπορούμε να βρούμε σε ένα λεξικό, είναι πρακτικό να παραμείνουν εκεί,

μελετώντας τη δομή του λήμματος ήλιος στα δείγματα των λεξικών που περιλαμβάνονται εκεί.

Η αναζήτηση συνεχίζεται στο σχολικό [Ερμηνευτικό Λεξικό Νέας Ελληνικής Α', Β', Γ' Γυμνασίου](#), είτε στην έντυπη είτε στην ψηφιακή μορφή του, για το λήμμα *αγωγή*.

Κατόπιν γίνεται αναζήτηση του ίδιου λήμματος στα [ηλεκτρονικά λεξικά της Πύλης για την Ελληνική Γλώσσα](#).

Αν η αναζήτηση περιλάβει και τα [Λεξικά για το Δημοτικό](#), την *αγωγή* θα τη βρούμε στο Λεξικό Δ'-Στ' Δημοτικού, ενώ στο Λεξικό Α'-Γ' Δημοτικού τα παιδιά μπορούν να μελετήσουν το λήμμα *ήλιος*.

Στο κοινό [φύλλο εργασίας](#) που τους έχει μοιραστεί, οι ομάδες σημειώνουν τι είδους πληροφορίες δίνει το κάθε λήμμα και επισημαίνουν ποιες από αυτές είναι απαραίτητες για το θεματικό τους λεξικό και ποιες όχι, πάντα σε σχέση με τον στόχο σύνταξης του λεξικού που είναι η χρήση του από τα παιδιά στην παραγωγή ενός κειμένου. Στη συνέχεια, κάθε ομάδα καταλήγει σε ένα σύνολο στοιχείων που κρίνει σκόπιμο ότι πρέπει να διαθέτουν τα λήμματα του μικρού λεξικού που θα δημιουργήσει η τάξη. Οι επιλογές των ομάδων συζητιούνται στην τάξη και παίρνονται οι τελικές αποφάσεις για τη μορφή των λημμάτων.

Τέλος, αποφασίζεται πού θα δημοσιευτεί το μικρό θεματικό λεξικό. Αν οι αποφάσεις των παιδιών μπορούν να υλοποιηθούν στα περιβάλλοντα δημιουργίας λημμάτων των [Λεξικών για το Δημοτικό](#) (δεν είναι απαραίτητο να συμπληρωθούν όλα τα πεδία που εμφανίζονται), τα λήμματα θα μπορούσαν να αναρτηθούν εκεί. Αυτό το περιβάλλον έχει επίσης το χαρακτηριστικό ότι προσθέτει αυτόματα χαρακτηριστικά χρώματα ή εικονίδια στα λεξικογραφικά πεδία. Αν όμως θεωρηθεί σημαντικότερο το πλεονέκτημα της συνεργατικής γραφής, μπορεί να επιλεγεί ένα wiki ή ένα παρόμοιο περιβάλλον. Αν, τέλος προκριθεί ως πιο λειτουργική η έντυπη μορφή, τα λήμματα μπορούν να συνταχτούν και να συγκεντρωθούν σε έγγραφο κειμένου που μπορεί να εκτυπωθεί και να φωτοτυπηθεί.

Ο/ Η εκπαιδευτικός σε αυτήν τη φάση λειτουργεί υποστηρικτικά και συντονιστικά. Μετά τις αποφάσεις για το μικρό λεξικό μπορεί να οδηγήσει τη συζήτηση στο πόσα

διαφορετικά λεξικά υπάρχουν και γιατί άραγε να υπάρχει αυτή η ποικιλία. Ζητά από τα παιδιά να διασταυρώσουν τις διαπιστώσεις τους με την προεργασία που έκαναν μελετώντας τις πληροφορίες από την ενότητα [9Δ](#) και το [Μικρό Λεξικό Γλωσσολογικών Όρων](#). Οι δικές τους παρατηρήσεις επιβεβαιώνουν αυτά που διάβασαν; Μήπως επισήμαναν στοιχεία που δεν υπάρχουν στο βιβλίο ή στο Μικρό Λεξικό Γλωσσολογικών Όρων; (Π.χ. στο [Λεξικό Δ'-Στ' Δημοτικού](#) το λήμμα περιλαμβάνει και οικογένεια λέξεων, κάτι που δεν σημειώνεται στον πίνακα της ενότητας 9Δ ούτε στο Μικρό Λεξικό Γλωσσολογικών Όρων). Γιατί υπάρχει αυτή η ασυμφωνία; Πρόκειται για λάθος ή συμβαίνει κάτι άλλο; Επίσης, ως συντάκτες/τριες λεξικού τι θα είναι; Λεξικολόγοι ή λεξικογράφοι; Και ποια ιδιότητα έχουν τώρα ως ερευνητές και ερευνήτριες λημμάτων που ασκούν κριτική σε θεωρητικά κείμενα;¹

Τα ερωτήματα για προβληματισμό που συνδέουν αυτήν τη φάση με την επόμενη είναι: Θέλουμε να φτιάξουμε ένα λεξικό, έχουμε τους όρους που θα περιλάβουμε σε αυτό και αποφασίσαμε τη μορφή που θα έχουν τα λήμματα. Τα λήμματα σίγουρα θα περιλαμβάνουν ορισμό και παραδείγματα χρήσης. Πού θα βρούμε όμως το υλικό για να δημιουργήσουμε τους ορισμούς και τα παραδείγματα χρήσης; Αλήθεια, πώς πρέπει να είναι ένας ορισμός;

Γ' Φάση: μελέτη ορισμού

3^η διδακτική ώρα (σχολική αίθουσα)

Γίνεται διδασκαλία του ορισμού με βάση την ενότητα [9Β](#) του σχολικού βιβλίου (σελ. 139-140), με όποιον τρόπο κρίνει σκόπιμο ο/ η εκπαιδευτικός, αρκεί να έχει κατά νου ότι ένας από τους διδακτικούς του/ της στόχους είναι και η σύνταξη λεξικογραφικών ορισμών. Μάλιστα, για την επίτευξη αυτού του ειδικότερου στόχου ίσως είναι σκόπιμο ο/ η εκπαιδευτικός να χρησιμοποιήσει στη διδασκαλία του/ της παραδείγματα λεξικογραφικών ορισμών από τα λήμματα που μελέτησαν τα παιδιά στο προηγούμενο βήμα.

¹ Το τμήμα αυτό της δραστηριότητας μπορεί να παραλειφθεί τελείως αν ο χρόνος δεν επαρκεί ή αν ο/ η εκπαιδευτικός δεν το θεωρεί απαραίτητο για τη δραστηριότητα, ωστόσο αποτελεί ένα βήμα προς την καλλιέργεια του κριτικού γραμματισμού.

Είναι προτιμότερο το βήμα αυτό να πραγματοποιηθεί πριν από την επαφή των παιδιών με το [ΨΑΓ](#), ώστε όταν φτάσει η ώρα της αναζήτησης τα παιδιά να έχουν κατά νου και ποια στοιχεία πρέπει να λάβουν υπόψη προκειμένου να συντάξουν έναν λεξικογραφικό ορισμό.

Δ΄ Φάση: αναζήτηση στο ΨΑΓ – σύνταξη λημμάτων – παρουσίαση στην ολομέλεια

4^η & 5^η διδακτικές ώρες (εργαστήριο Πληροφορικής, συνεχόμενες)

Ο/ Η εκπαιδευτικός παρουσιάζει στα παιδιά το [ΨΑΓ](#), εξηγεί τη λογική του και επισημαίνει τις δυνατότητες αναζήτησής του. Στη συνέχεια ζητά από τις ομάδες να αναζητήσουν στο περιβάλλον τα λήμματα που τους έχουν ανατεθεί από την [α΄ φάση](#) και να βρουν τα στοιχεία εκείνα που είναι απαραίτητα για τη σύνταξη του εκάστοτε λήμματος. Τα στοιχεία αυτά μπορεί να ποικίλουν από εφαρμογή σε εφαρμογή ανάλογα με τις αποφάσεις που θα έχουν παρθεί από τις ομάδες στη [β΄ φάση](#), το σίγουρο πάντως είναι ότι θα πρέπει να αναζητηθούν παραδείγματα χρήσης που θα μπορούσαν να αξιοποιηθούν στο λεξικό με βάση τη στόχευσή του (βοήθεια στην παραγωγή κειμένου), στοιχεία που να οδηγούν στη σύνταξη λεξικογραφικού ορισμού και ενδεχομένως παρατηρήσεις για μορφολογικές παραλλαγές (π.χ. *σχολείο* – *σκολείο*).

Θυμίζουμε ότι στο παρόν διδακτικό παράδειγμα προβλέφθηκε η δημιουργία τεσσάρων ομάδων: η Ομάδα Α θα λημματογραφήσει τους όρους *εκπαίδευση* και *παιδεία*, η Ομάδα Β τον όρο *εκπαιδευτικός* σχηματίζοντας δύο λήμματα, ένα για το ουσιαστικό και ένα για το επίθετο, η Ομάδα Γ τους όρους *καθηγητής* και *δάσκαλος* και η Ομάδα Δ τους όρους *μάθημα* και *μαθητής*. Κάθε ομάδα θα πρέπει επιπλέον να λημματογραφήσει τον όρο *σχολείο*, άρα θα πρέπει να συντάξει συνολικά τρία λήμματα.

Τα παιδιά θα πρέπει καταρχάς να αξιοποιήσουν τη δυνατότητα απλής αναζήτησης λήμματος, πληκτρολογώντας το ζητούμενο λήμμα στο πεδίο αναζήτησης. Θα ήταν σκόπιμο η αναζήτηση υλικού για τα λήμματα να επεκταθεί και στα συνδεδεμένα λήμματα (π.χ. και στο λήμμα *σκολείο* & *σκολιό* & *σκολειό* που είναι συνδεδεμένο με το λήμμα *σχολείο* & *σχολειό*), καθώς και σε αυτά χρησιμοποιείται ο εξεταζόμενος όρος, ενδεχομένως με μορφολογικές παραλλαγές. Επίσης, για τα ουσιαστικά που δηλώνουν έμψυχη οντότητα (*καθηγητής*, *δάσκαλος*, *μαθητής*), είναι απαραίτητο να αναζητηθεί και ο θηλυκός τύπος, ο οποίος σε ορισμένες περιπτώσεις είναι συνδεδεμένος με τον αντίστοιχο αρσενικό αλλά σε

άλλες όχι, με βάση τις αρχές ληματογράφησης του αρχείου. Προκειμένου να προσπελαστούν όλοι οι τύποι του θηλυκού, οι ομάδες πρέπει να αναζητήσουν με βάση τμήμα λέξης: *καθηγητ%, δασκαλ%, μαθητ%*).

Προκειμένου να συντάξουν το εκάστοτε λήμμα τους, είναι πρακτικό οι ομάδες να δημιουργήσουν τις δικές τους υποσυλλογές με τα δελτία που αξιολογούν ως χρήσιμα, αξιοποιώντας τη δυνατότητα του καλαθιού (ή και της δημιουργίας συλλογών, αν αξιοποιηθεί η δυνατότητα εγγραφής στο περιβάλλον). Με τον τρόπο αυτό, τα παιδιά στη φάση της σύνταξης των λημμάτων θα έχουν μπροστά τους μόνο τα δελτία που κρίνουν ότι τους χρειάζονται.

Επίσης, αν οι ομάδες έχουν αποφασίσει να περιλάβουν στα λήμματά τους και μέλη της ετυμολογικής οικογένειας του εκάστοτε βασικού λήμματος, μπορούν να επιλέξουν ορισμένα από τα πολυάριθμα αποτελέσματα που επιστρέφει η αναζήτηση τμήματος λέξης (π.χ. *%εκπαιδευ%* ή *%σχολ%*).

Αφού οι ομάδες συγκεντρώσουν το υλικό τους, συντάσσουν τα λήμματά τους με βάση τις προδιαγραφές που έχουν ορίσει για τη μορφή τους. Θα πρέπει να αποφασίσουν ποιοι μορφολογικοί τύποι θα αναφέρονται στο λήμμα, πόσο εκτενή θα είναι τα παραδείγματα χρήσης, πώς θα συνταχτεί ο ορισμός, πώς θα παρουσιαστούν τα υπόλοιπα στοιχεία και οι λεξικογραφικές συμβάσεις που θα περιλαμβάνει το κάθε λήμμα. Κατόπιν δημοσιεύουν τα λήμματα στον συμφωνημένο χώρο.

Για τη φάση αυτή θεωρείται σκόπιμο να συνταχτούν [φύλλα εργασίας](#) με τα λήμματα που πρέπει να συντάξει κάθε ομάδα και με τις προδιαγραφές που πρέπει να πληρούν τα λήμματα αυτά σύμφωνα με τις αποφάσεις που πήραν οι ομάδες στη διαβούλευσή τους.

6^η διδακτική ώρα (εργαστήριο Πληροφορικής ή σχολική αίθουσα)

Η επιλογή του χώρου σε αυτήν την περίπτωση εξαρτάται από το μέσο στο οποίο θα δημοσιευτούν τα λήμματα. Αν δημοσιευτούν σε διαδικτυακό χώρο, είναι απαραίτητο το εργαστήριο Πληροφορικής· αν συνταχτούν σε έγγραφο κειμένου, εκτυπωθούν και διανεμηθούν φωτοτυπημένα στις υπόλοιπες ομάδες, επαρκεί η σχολική αίθουσα.

Οι ομάδες παρουσιάζουν τις εργασίες τους στην ολομέλεια, η οποία κάνει παρατηρήσεις σχετικά με τη μορφή και το περιεχόμενο των λημμάτων, που μπορούν να οδηγήσουν σε βελτίωση των λημμάτων. Τα κοινά λήμματα *σχολείο* συγκρίνονται μεταξύ τους, επισημαίνονται οι διαφορές τους, τα πλεονεκτήματα και τα μειονεκτήματα κάθε πρότασης και οι ομάδες συντάσσουν συνεργατικά το τελικό λήμμα *σχολείο*. Το λεξικό ολοκληρώνεται, διατίθεται σε όλα τα παιδιά και η τάξη μπορεί πλέον να συνεχίσει την προετοιμασία του επόμενου βήματος, της σύνταξης άρθρων για τη σχολική εφημερίδα με θέμα τα προβλήματα του σχολείου της και προτάσεις για λύσεις.

5. ΦΥΛΛΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ [ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΑ]

Φάση Β': κοινό φύλλο εργασίας

ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

1. Μελετήστε το λήμμα *αγωγή* στα παρακάτω λεξικά. Ποιες πληροφορίες μάς δίνει το κάθε λήμμα; Ποιες πληροφορίες θεωρείτε ότι είναι χρήσιμες στο Μικρό Θεματικό Λεξικό που θα συντάξετε; Κυκλώστε τις.

Ορθογραφικό-Ερμηνευτικό Λεξικό Δ', Ε', Στ' Δημοτικού

Ερμηνευτικό Λεξικό Νέας Ελληνικής Α', Β', Γ' Γυμνασίου

Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής (Τριανταφυλλίδη)

Ελληνο-αγγλικό Λεξικό (Γεωργακά)

Αντίστροφο Λεξικό (Αναστασιάδη-Συμεωνίδη)

---

2. Μελετήστε το λήμμα *ήλιος* στα παρακάτω λεξικά. Ποιες πληροφορίες μάς δίνει το κάθε λήμμα; Ποιες πληροφορίες θεωρείτε ότι είναι χρήσιμες στο Μικρό Θεματικό Λεξικό που θα συντάξετε; Κυκλώστε τις.

Εικονογραφημένο Λεξικό Α΄, Β΄, Γ΄ Δημοτικού

Άννα Βακαλοπούλου και Άννα Ιορδανίδου, *Το λεξικό του δημοτικού*, εκδ. Πατάκη, 1998

Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής, Ίδρυμα Μ. Τριανταφυλλίδη, 1999 (1η ανατύπωση)
(σχολικό βιβλίο, ενότητα 9Δ, σελ. 144)

Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας, Κέντρο Λεξικολογίας,
Γ. Μπαμπινιώτη, Ιούλιος 1998 (σχολικό βιβλίο, ενότητα 9Δ, σελ. 144)

Λεξικό Oxford, *Greek-English Learner's Dictionary*, D.N. Stavropoulos & A. S. Hornby, Oxford
University Press 1977 (σχολικό βιβλίο, ενότητα 9Δ, σελ. 145)

Αντιλεξικόν ή Ονομαστικόν της Νεοελληνικής Γλώσσας του Θεολ. Βοσταντζόγλου, 1990 (2η
έκδοση) (σχολικό βιβλίο, ενότητα 9Δ, σελ. 145)

---

3. Τώρα σημειώστε ποιες πληροφορίες θεωρείτε ότι πρέπει να δίνουν τα λήμματα που θα
δημιουργήσετε. Μην ξεχνάτε: στόχος του Μικρού Θεματικού Λεξικού σας είναι να σας

βοηθήσει να γράψετε ένα κείμενο για τα προβλήματα του σχολείου σας στη σχολική εφημερίδα:

Φάση Δ': φύλλα εργασίας ανά ομάδα

ΟΜΑΔΑ Α'

Έχετε αναλάβει να συντάξετε τα λήμματα: *εκπαίδευση, παιδεία, σχολείο*.

Έχετε συμφωνήσει ότι τα λήμματά σας πρέπει να περιλαμβάνουν τα εξής στοιχεία:

Ορισμό, παραδείγματα χρήσης, ...

Για τη σύνταξη των λημμάτων σας θα χρησιμοποιήσετε δελτία από το [Ψηφιακό Αρχείο Γεωργακά](#). Μπορείτε να αναζητήσετε ολόκληρη λέξη πληκτρολογώντας την στο πεδίο αναζήτησης πάνω αριστερά στη σελίδα ή να αναζητήσετε μέρος μιας λέξης, π.χ. *σχολ%* ή *%λόγος*. Αν το λήμμα συνδέεται και με άλλα λήμματα, πρέπει να τα ερευνήσετε και αυτά. Να θυμάστε ότι ο στόχος σας είναι να βοηθήσετε στη σύνταξη ενός Μικρού Θεματικού Λεξικού που θα σας βοηθήσει να γράψετε ένα άρθρο στη σχολική εφημερίδα για τα προβλήματα του σχολείου σας και προτάσεις επίλυσής τους.

ΟΜΑΔΑ Β'

Έχετε αναλάβει να συντάξετε τα λήμματα: *εκπαιδευτικός, σχολείο*. Για τη λέξη *εκπαιδευτικός* πρέπει να συντάξετε δύο λήμματα: ένα για το ουσιαστικό και ένα για το επίθετο.

Έχετε συμφωνήσει ότι τα λήμματά σας πρέπει να περιλαμβάνουν τα εξής στοιχεία:

Ορισμό, παραδείγματα χρήσης, ...

Για τη σύνταξη των λημμάτων σας θα χρησιμοποιήσετε δελτία από το [Ψηφιακό Αρχείο Γεωργακά](#). Μπορείτε να αναζητήσετε ολόκληρη λέξη πληκτρολογώντας την στο πεδίο αναζήτησης πάνω αριστερά στη σελίδα ή να αναζητήσετε μέρος μιας λέξης, π.χ. *σχολ%* ή *%λόγος*. Αν το λήμμα συνδέεται και με άλλα λήμματα, πρέπει να τα ερευνήσετε και αυτά. Να θυμάστε ότι ο στόχος σας είναι να βοηθήσετε στη σύνταξη ενός Μικρού Θεματικού Λεξικού που θα σας βοηθήσει να γράψετε ένα άρθρο στη σχολική εφημερίδα για τα προβλήματα του σχολείου σας και προτάσεις επίλυσής τους.

ΟΜΑΔΑ Γ΄

Έχετε αναλάβει να συντάξετε τα λήμματα: *καθηγητής, δάσκαλος, σχολείο*.

Έχετε συμφωνήσει ότι τα λήμματά σας πρέπει να περιλαμβάνουν τα εξής στοιχεία:
Ορισμό, παραδείγματα χρήσης, ...

Για τη σύνταξη των λημμάτων σας θα χρησιμοποιήσετε δελτία από το [Ψηφιακό Αρχείο Γεωργακά](#). Μπορείτε να αναζητήσετε ολόκληρη λέξη πληκτρολογώντας την στο πεδίο αναζήτησης πάνω αριστερά στη σελίδα ή να αναζητήσετε μέρος μιας λέξης, π.χ. σχολ% ή %λόγος. Αν το λήμμα συνδέεται και με άλλα λήμματα, πρέπει να τα ερευνήσετε και αυτά. Να θυμάστε ότι ο στόχος σας είναι να βοηθήσετε στη σύνταξη ενός Μικρού Θεματικού Λεξικού που θα σας βοηθήσει να γράψετε ένα άρθρο στη σχολική εφημερίδα για τα προβλήματα του σχολείου σας και προτάσεις επίλυσής τους.

ΟΜΑΔΑ Δ΄

Έχετε αναλάβει να συντάξετε τα λήμματα: *μαθητής, μάθημα, σχολείο*.

Έχετε συμφωνήσει ότι τα λήμματά σας πρέπει να περιλαμβάνουν τα εξής στοιχεία:
Ορισμό, παραδείγματα χρήσης, ...

Για τη σύνταξη των λημμάτων σας θα χρησιμοποιήσετε δελτία από το [Ψηφιακό Αρχείο Γεωργακά](#). Μπορείτε να αναζητήσετε ολόκληρη λέξη πληκτρολογώντας την στο πεδίο αναζήτησης πάνω αριστερά στη σελίδα ή να αναζητήσετε μέρος μιας λέξης, π.χ. σχολ% ή %λόγος. Αν το λήμμα συνδέεται και με άλλα λήμματα, πρέπει να τα ερευνήσετε και αυτά. Να θυμάστε ότι ο στόχος σας είναι να βοηθήσετε στη σύνταξη ενός Μικρού Θεματικού Λεξικού που θα σας βοηθήσει να γράψετε ένα άρθρο στη σχολική εφημερίδα για τα προβλήματα του σχολείου σας και προτάσεις επίλυσής τους.

6. ΆΛΛΕΣ ΕΚΔΟΧΕΣ

Η εκδοχή που παρουσιάστηκε αναλυτικά αξιοποιεί όχι μόνο το [ΨΑΓ](#), αλλά και μια ποικιλία άλλων διαδικτυακών περιβαλλόντων που συμβάλλουν στη λεξικολογική έρευνα, μπορούν όμως να αξιοποιηθούν και σε άλλες δραστηριότητες αναφορικά με όλα σχεδόν τα επίπεδα γλωσσικής ανάλυσης. Έχει επίσης τη χρονική έκταση σεναρίου (6 ώρες).

Η σύνδεση με την [ενότητα 4](#) και το θεματικό λεξιλόγιο της εκπαίδευσης είναι προσχηματική. Η ίδια ακριβώς πρόταση μπορεί να εφαρμοστεί αναφορικά με το θεματικό λεξιλόγιο κάθε ενότητας, όχι μόνο της Β΄ Γυμνασίου αλλά και των υπόλοιπων τάξεων του Γυμνασίου (στην ενότητα [6Γ](#) της *Νεοελληνικής Γλώσσας Γ΄ Γυμνασίου* γίνεται και πάλι λόγος για τον ορισμό) και, κάτω από ιδανικές συνθήκες, του Λυκείου.

Πολλά στοιχεία της διδακτικής πρότασης είναι δυνατόν να τροποποιηθούν, προκειμένου να προσαρμοστεί στις ιδιαίτερες συνθήκες κάθε σχολείου ή στην ασφυκτική πίεση του αναλυτικού προγράμματος και της διδακτέας ύλης. Για παράδειγμα, αν ο/η εκπαιδευτικός δεν θέλει να συνδυάσει ενότητες, μπορεί να εφαρμόσει τη δραστηριότητα αποκλειστικά στην [ενότητα 9](#) και να τη συσχετίσει με το λεξιλόγιο της θεματικής που εξετάζεται εκεί.

Επίσης, αν η υλικοτεχνική υποδομή του σχολείου αποκλείει τη χρήση υπολογιστών με σύνδεση στο διαδίκτυο, τα δείγματα των λημμάτων μπορούν να δοθούν φωτοτυπημένα στους μαθητές και τις μαθήτριες ή να αξιοποιηθούν μόνο τα δείγματα λεξικών της υποενότητας [9Δ](#). Η διερεύνηση στο [ΨΑΓ](#) μπορεί να γίνει σε εξωσχολικό χώρο και χρόνο και η σύνταξη των λημμάτων επίσης, με χρήση περιβαλλόντων συνεργατικής γραφής όπως ιστολόγια ή wikis, ενώ τα τελικά λήμματα μεταφέρονται σε αρχείο εγγράφου, φωτοτυπούνται και διανέμονται στις ομάδες για την παρουσίαση στην ολομέλεια και κατόπιν για χρήση από τα παιδιά στην παραγωγή κειμένων.

Για εξοικονόμηση χρόνου, μπορεί το θεωρητικό μέρος (αφόρμηση - μελέτη ορισμού) να γίνει σε μία ώρα στην τάξη, το [Μικρό Λεξικό Γλωσσολογικών Όρων](#) να παραλειφθεί και η μελέτη των δειγμάτων των λεξικών να ανατεθεί ως εργασία στο σπίτι.

Μπορούν με λίγα λόγια να εφαρμοστούν όλες οι παραλλαγές που βοηθούν να ξεπεραστούν τα εμπόδια του χώρου, του χρόνου και της ύλης.

7. ΚΡΙΤΙΚΗ

Πιθανόν ο/ η εκπαιδευτικός να αναρωτηθεί: γιατί να μη ζητήσω από τα παιδιά να ψάξουν υλικό για τα λήμματά τους στα τρέχοντα ηλεκτρονικά σώματα κειμένων; Ο συνδυασμός του [ΨΑΓ](#) με τα σώματα κειμένων είναι ευκαίριος ως μια επέκταση της προτεινόμενης δραστηριότητας. Το στοιχείο όμως που δεν θα πρέπει να παραβλέψει κανείς είναι ότι το [ΨΑΓ](#) δεν παρέχει μόνο πλούσια παραδείγματα χρήσης των λέξεων, όπως συμβαίνει στα σώματα κειμένων, αλλά επιπλέον καταγράφει μορφολογικές ποικιλίες και λήμματα που δεν θα βρούμε στα τρέχοντα σώματα κειμένων. Επιπλέον, η δόμηση του περιβάλλοντος είναι τέτοια ώστε για κάθε παράδειγμα χρήσης να είναι άμεσα προσβάσιμα τα στοιχεία ταυτότητας (δημιουργός, έργο, χρονολογία έκδοσης, κειμενικό είδος, γραμματική κατηγορία) και να είναι δυνατός ο συσχετισμός των τύπων με τις ευρύτερες παραμέτρους παραγωγής των κειμένων στα οποία περιλαμβάνονται.

Η αναζήτηση στα μικροκείμενα του [ΨΑΓ](#) θα φέρει τα παιδιά αντιμέτωπα με ορισμένα διλήμματα, και πρώτα από όλα με τη μορφολογική ποικιλία των τύπων που θα συναντήσουν. Η αρχική σύγχυση μπορεί να αντιμετωπιστεί εάν ο/ η εκπαιδευτικός, που στην περίπτωση αυτή δρα εμψυχωτικά και συντονιστικά, βοηθήσει τις ομάδες να θέσουν στους εαυτούς τους στοχευμένες ερωτήσεις: Τι είναι η *εκπαίδευση*; Μας χρειάζεται στο λεξικό μας; Θα χρησιμοποιήσουμε τη *δασκαλίτσα* ή το *σκολειό* σε ένα άρθρο που θα γράψουμε για τη σχολική μας εφημερίδα; Μας ενδιαφέρει η γενική *καθηγητού*, η κλητική *καθηγητά* ή ο πληθυντικός *καθηγητάδες* αναφορικά με τον στόχο μας; Γιατί αυτό δεν πρέπει να χάσουν από το μυαλό τους οι μικροί/ές λεξικογράφοι: τον στόχο τους. Στόχος τους είναι να συντάξουν ένα μικρό θεματικό λεξικό με συγκεκριμένα λήμματα, το οποίο θα αξιοποιηθεί στην παραγωγή συγκεκριμένων κειμένων σε συγκεκριμένο επικοινωνιακό πλαίσιο.

Η διαδικασία της επιλογής και της απόρριψης παραδειγμάτων χρήσης στο βασικό λήμμα και ομόρριζων από το λημματολόγιο του [ΨΑΓ](#) (και σε πολλές περιπτώσεις τα παιδιά θα πρέπει να περιηγηθούν στα μικροκείμενα τέτοιων λημμάτων πριν αποφασίσουν για την

τύχη τους στο θεματικό λεξικό) προσπορίζει σημαντικό λεξιλογικό κέρδος για τα παιδιά, καθώς απαιτεί την επαφή με τη μορφή (συχνά: την ποικιλομορφία) μιας λέξης, τη συνειδητοποίηση της σημασίας της και του επιπέδου ύφους στο οποίο αντιστοιχεί. Οι λεξικογράφοι μας δεν θα μάθουν απλώς περισσότερα για λέξεις που λίγο ως πολύ τους είναι γνωστές ή οικείες, θα γνωρίσουν πολύ περισσότερες καθώς θα συντάσσουν τα λήμματά τους. Και δεν θα τις γνωρίσουν αποπλαισιωμένα, ως μέλη λημματικού καταλόγου, θα παρακολουθήσουν τη συμπεριφορά τους και τη χρήση τους μέσα σε αποσπάσματα αυθεντικού λόγου, συχνά πολύ εκτενέστερα από τις φράσεις που συναντούμε (και που τα ίδια τα παιδιά θα αναγκαστούν να απομονώσουν) ως παραδείγματα χρήσης στα λεξικά.

Με λίγα λόγια, οι μαθητές και οι μαθήτριες θα ακολουθήσουν τα βήματα των ενήλικων λεξικογράφων, θα αντιμετωπίσουν παρόμοια διλήμματα και θα υποχρεωθούν να πάρουν θέση απέναντι σε αυτά. Με τον τρόπο αυτό θα αντιληφθούν ότι τα λεξικά δεν είναι ουδέτερα κείμενα, δεν δημιουργούνται από μηχανές ή από εξωπραγματικές οντότητες, αλλά από ανθρώπους που παίρνουν αποφάσεις. Θα κατανοήσουν επίσης γιατί τα λεξικά διαφέρουν μεταξύ τους, γιατί το καθένα δίνει διαφορετικές πληροφορίες και γιατί πρέπει να επιλέγουμε λεξικό ανάλογα με τον στόχο μας και όχι στα τυφλά. Με λίγα λόγια, θα αποκτήσουν αυτό που στη μοντέρνα παιδαγωγική ορολογία ονομάζουμε κριτική λεξικογραφική επίγνωση. Και θα την αποκτήσουν με βιωματικό τρόπο, όχι μόνο μελετώντας λεξικά αλλά συντάσσοντας ένα λεξικό, με βάση μάλιστα ένα αυθεντικό λεξικογραφικό αρχείο, και όχι στα πλαίσια μιας λεξικογραφικής άσκησης ως αυτοσκοπού, αλλά στα πλαίσια της προετοιμασίας τους για την παραγωγή κειμένων.

8. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

[Νεοελληνική Γλώσσα Β΄ Γυμνασίου, βιβλίο μαθητή](#)

[Πρόγραμμα Σπουδών για τη Διδασκαλία της Νεοελληνικής Γλώσσας και της Λογοτεχνίας στο Γυμνάσιο](#)

[Πρόγραμμα Σπουδών για τη Διδασκαλία της Νεοελληνικής Γλώσσας & της Λογοτεχνίας, της Αρχαίας Ελληνικής Γλώσσας & Γραμματείας στην υποχρεωτική εκπαίδευση](#)

Κουτσογιάννης Δ. & Μ. Αλεξίου. 2013. Μελέτη για τον σχεδιασμό, την ανάπτυξη και την εφαρμογή σεναρίων και εκπαιδευτικών δραστηριοτήτων για τη διδασκαλία της νεοελληνικής γλώσσας στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση. Θεσσαλονίκη: Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας